

# Solbø – Statens hjem for åndssvake

Av tannlege Sissel Skalpe

Tirsdag 20. mars var jeg så privilegert å få invitasjon til å feire Kari Storhaugs 70-års dag. Dagen ble markert med et fagseminar på Lovisenberg Diakonale Sykehus med etterfølgende mottagelse på Cathinka Guldberg-senteret. Det ble en stor dag for deltagerne som fikk være med og hylle jubilanten.

**L**ettertid har undertegnede rotet litt i gamle minner fra et langt liv som tannlege. Etter pliktjeneste i Drammen og Hol kommune, med bosted på Geilo fra 1958–1960, havnet jeg på ny som skoletannlege i Drammen kommune. Hvorfor? Drammen kommune var i stand til å skaffe bolig, og sist men ikke minst, heltidsplass i daghjem. Dag hjemmet holdt til i en fredet bygning som het: «Strømsø børneasyll». Der fikk jeg et forklaringsproblem overfor besteforeldre, slekt og venner. Dag hjemmet var imidlertid ledet av en sykepleier som heldigvis kunne mye mer om barn enn en meget uerfaren mor som avleverte sin 9-uker gamle datter til fremmede. Vi hadde den gang 6-timers dag i skoletannpleien, dog uten lørdagsfri, men med åtte uker sommerferie.

**EN TØRN PÅ SOLBØ?** • Tre års arbeidserfaring som tannlege hadde jeg da min daværende sjef, Ingeborg Brochman, kom til meg og sa: «Du, Sissel som har vært så heldig å få en frisk datter, du kan vel ta en tørn på Solbø?» Jeg hadde hørt mange skrekkehistorier fra dem som var pionerer der, men syntes ikke jeg kunne si nei. Min lille datter ble sendt til besteforeldre på Sørlandet og holdt mormor og bestefar i ånde i en hel uke. Min 17-årige «karriere» som

sommertannlege på Solbø, Statens hjem for åndssvake, var påbegynt.

Institusjonen holdt til i Botne kommune, like nord for Holmestrand. Tidligere tyskerbrakker huset de sterkt pleietrengende «barna» i alle aldre, og husmødrene i kommunen var pleiere på institusjonen. De viste «onga» våre respekt og varme. «Onga» ble stelt, vasket og påkledd, selv om mange av dem tilbrakte resten av dagen i sengen. Personlig hygiene hadde høy prioritet, men tannstell var ikke tema. Mine kolleger hadde holdt på i ca. tre somre før min debut.

**ANTIBIOTIKA OG TANG** • Antibiotika var terapien første året, tangen var valget andre året. Jeg introduserte boremaskin og kobberamalgam som tilleggstherapie. Klinikken holdt til i et pasientrom som hver sommer i nærmere 20 år var sommertannklinik. Vi hadde snortrekk som sto på gulvet, men det var drevet med strøm, ikke med pedal slik som det som er utstilt på Tannlegemuseet på Bygdøy. Vi hadde spyttfontene, men ikke sug og benyttet et pussebekken til saliva og blod.

Behandlingsstolen var som museumsstolen på Bygdøy og støpejernet i ryggen knakk da en av mine pasienter fikk spasmer under (min) tannbehandling – ikke mye å være stolt av. Norsk Dental Depot var raskt på pletten, og stolen var i brukbar stand allerede neste dag.

**I SENGEN** • Ikke alle pasientene kunne sitte i behandlingsstolen. Vi hadde tre pasienter med hydrocephalus (vannhode), en tilstand som nå i mange år har kunnet behandles. De måtte den

gang undersøkes og eventuelt behandles i sengen som ble trillet inn på det provisoriske behandlingsrommet. Jeg fant et bitte lite hull på en seksårsjeksell på en av disse «gutta» tidlig i min Solbø-karriere og valgte feil. Jeg tenkte i mitt overmott at han neppe ville leve lenge og lot det lille hullet stå. Jeg tror det hittil var min verste dag som tannlege da jeg allerede året etter måtte ekstrahere 16 på den pasienten. Det var ingen periotann. All honnør til min gode hjelper som våget å holde pasientens hode mens jeg slet. Av og til tror jeg tannlegen er mer redd for pasienten enn pasienten for tannlegen.

**SEDASJON** • Tannbehandling i narkose var nesten umulig å få til. Det var knappere ressurser i 60-årenes Norge enn det unge kolleger opplever i dag. Noen ganske få, muligens 10 pasienter i min tid, fikk behandling i narkose på Vestfold sykehus.

Sedasjon før tannbehandling ble gitt. Det var pleieren, som kjente klientellet vårt godt, som faktisk bestemte hvem som måtte sederes og hvor mye de trengte. Det ble gitt Amycal, et barbiturat som ikke lenger står i Felleskatalogen. Det vi ikke visste, men lærte fort, var at dette preparatet burde gis før dagens middagsmåltid for å unngå at vi på klinikken fikk middagen i retur under forsøk på tannbehandling. Uten tilgjengelig sug var det faktisk farlig. De sederte pasientene satt på gangen utenfor klinikken og rugget og brølte litt. Pleieren bestemte hvem som var neste «offer». De kjente pasientens naturlige atferd og var mer egnet enn oss til å avgjøre hvem som sto for tur. Det var fortsatt ekstraksjoner som



I 1970 møttes nordiske tannleger i Danmark for å diskutere sine erfaringer med behandling av funksjonshemmede. Blant deltakerne var det syv norske tannleger: Arne Steen Hansen, Gro Hatle, Aage Hansen, Sissel Skalpe, Bjarne Svaton, Harald Ulvestad og Gunn Abel. Foto: privat.

dominerte behandlingspanoramaet i mange år. Pasienter med Downs syndrom fikk «perio» i ung alder. De kunne ofte ha hjørnetenner og et par jeksler i overkjeven som resttannsett allerede i tenårene. Duraphat og andre fluorpreparater var ikke i generell bruk i skoletannpleien, bare under utprøving i Drammen.

**FRISKE BARN, INGEN SELVFØLGE** • Min andre sommer på Solbø var tung. Jeg hadde nettopp lest «Markens grøde», en bok av min yndlingsforfatter, Knut Hamsun. Jeg hadde skjont at jeg var gravid, og Inger og hareskåret optok meg voldsomt. Jeg fikk nok et friskt barn, en liten gutt, og er dypt takknemlig for det. Nå visste også jeg at friske barn ikke er en selvfølge.

**NYTTIGE KNEP** • Av spesielt nyttige knep jeg lærte på Solbø var at små barn med fordel kunne ha bakkneppede klær. Det ble praktisert i vårt hjem i flere år. Alle anorakker var hjemmesydd med glidelås i ryggen. Glidelåsen begynte midt på hetten bak og sluttet ved hoften. Genialt spør du meg. Bakkneppede klær fikk imidlertid en brå slutt da jeg flyttet til Bærum. Da ble jeg tilsnakket av kontordamen min. Blomsterranker foran og glidelås i ryggen på en jenteanorakk, og sist men ikke minst, en babyrosa kjeledress med «djevellue» passet ikke for en gutt. Den kjeledressen hadde faktisk to glidelåser foran, men fargen var visst feil. Kleskrigen fikk en ny oppblomstring etterat fars karriere hadde tatt en positiv økonomisk vending. Da møtte mine to håpe-

fulle i demonstrasjonstog hos mor på kjøkkenet. De ville nå ha kjøpedongeri-bukser med lommer og ikke den lommefri buksevarianten i gabardin som de tålmodig hadde båret gjennom tidlig barndom. De vant.

**HANDICAPTANNPLEIE** • Helt frem til slutten av syttiårene fortsatte mitt sommeroppdrag på Solbø. Det var nesten ingen som hadde lyst på den jobben. De som trodde de hadde lyst, ga seg etter én eller høyden to sesonger.

Tidlig i syttiårene, var det i 1970 mon tro, hendte det noe som fortonet seg som et mirakel. Handicap-tannlegene i Norden ble invitert til en uke i Danmark, nærmere bestemt til Breinige på en institusjon for aandssvage. Vi bodde på institusjonen. Vi lærte

hverandre å kjenne og fikk noen å ringe til når ting ble vanskelige. Vi fikk en forening som har skiftet navn flere ganger og inkluderte flere pasientgrupper etter hvert. Litt senere fikk vi Kari Storhaug som fikk orden og struktur på mye av det vi strevet med.

**HAUG SPESIALSKOLE** • Haug spesialskole og Haugtun daghjem og skole åpnet like ved Saujordet ved Hosle skole hvor jeg var i 20 år som skoletannlege. Så forbausende det enn høres ut, gikk jeg til min daværende sjef, Knut Schou-Olsen, og ba om å få ta hånd om disse pasientene. Det fikk jeg. Jeg fikk også nokså frie hender til å lage et opplegg for min nye selvvalgte pasientgruppe i Bærum.

Jeg fikk tannpleier og litt ekstrautstyr som sug, og personale på naboklinikken som bisto oss ved behov. Tilsynslegen på Haug var meget skeptisk til at vi skulle tilby vanlig skoletannpleie til denne pasientgruppen. Vi kjente hverandre fra studietiden og han sa noe sånt som «Du, Sissel hva er det du egentlig tror du skal oppnå her. Jeg klarer knapt å se dem i halsen». Den tente jeg på. I utgangspunktet la jeg ni flater amalgam i gjennomsnitt i året på mine nye pasienter. Det var akkurat dobbelt så mange flater som snittet var den gangen på Hosle-elever. Ganske snart hadde Haugelevene mindre karies enn sine jevnaldrende på Hosle skole, og Down-pasientene mine beholdt sine tenner! Dette kan vi takke dyktige tannpleiere og en fremsynt tannlegesjef som satset «det lille ekstra» i startfasen for.

**«JEG SYNES'A VAR FLINK»** • Etter hvert trengte vi råd og dåd fra våre dyktige kjeveortopedier. Noen ganger ble en retinert hjørnetann fjernet fordi pasienten kanskje ville være bedre tjent med det enn med en mer komplisert behandling. En jente med Downs syndrom, Anitra, måtte tas avtrykk av for studiemodeller. Vi fant ut at hvis ikke vi, som kjente pasienten, klarte dette, ville ikke andre klare det heller. «Vegg

i vegg-kollegene» fikk tilbud om å bruke frokostpausen sin sammen med oss og Anitra. Vi greide det etter en klokke time. Fire godt voksne damer var stolte over sin egen innsats og begynte så smått å få hvilepuls og pusten tilbake. Anitra var i denne perioden meget religiøs. Hun snudde seg mot undertegnede, foldet sine hender og sa «nå skal jeg fortelle Gud om deg» Så begynte det, og jeg var nervøs: «Kjære Gud, jeg synes 'a var flink jeg». Det er vel ingen overraskelse at dette utløste latter og lyst til å synge «Seieren er vår». Samme Anitra gikk videre med sine studiemodeller og tannproblemer til Barneavdelingen på Oslofakultetet. Der traff hun, sammen med meg, professor Audun Attramadal. Da konsultasjonen var kommet til veis ende slo Anitra ut armene og sa: «Jeg elsker deg!» til Audun Attramadal. Den rødmen har jeg ikke sett maken til.

**DISSIMILIS** • I løpet av de årene jeg var sensor i «Tannpleie for funksjonshemmede» på Tannpleierskolen, lærte jeg en setning av en av tannpleierinstruktørene. Hun sa til de foresatte: «Ikke fortell meg hva barnet ditt ikke kan. Jeg vil heller vite hva barnet ditt kan». Dette har vært en god setning å ta frem i blant.

«Dissimilis» ble født.

I starten var de fleste utøverne våre pasienter. Vi var på konserter. Det var rørende, og tårene trillet. Jeg husker en av mine pasienter tok meg inn på VIP-rommet i selveste Konserthuset og ropte ut: «Se, her er tannlegen min». Det var ingen jubel ved den presentasjonen.

**SJOKKERT?** • Jeg går ut fra at unge kolleger som muligens leser dette, sitter litt sjokkerte tilbake. Tvangsbehandling hører ikke lenger hjemme i dagens Norge. Kob-

beramalgam er så toksisk at det ikke en gang ble sekundærkaries da vi brukte det, før fluorens inntog. Selv vanlig amalgam fases nå ut, så vidt jeg forstår.

På TAKO-senteret er tannbehandling for funksjonshemmede satt i system. Det drives undervisning for helsepersonell, og sist men ikke minst, er det mange søkere til stillinger på senteret. Kari Storhaug og de medarbeiderne hun selv har valgt, har gitt tannpleie for funksjonshemmede og pasienter med spesielle behov et ansikt og en status.